

Heykəltəraş Səid Rüstəmin müstəqillik dövrü yaradıcılığı

Hökümə Səfərlı,
Azərbaycan Dövlət Rəssamlıq
Akademiyaşının doktorantı
E-mail: hokumasafartigmail.com

“ Heykəltəraş Səid Rüstəmin müstəqillik dövrü yaradıcılığında monumental əsərlər başlıca yer tutsa da, onun sonradan möhtəşəm abidələri yaratmasını şərtləndirəcək axtarışlarının dəzgah plastikasından keçdiyi birmənalıdır. Odur ki, onun zəngin yaradıcılığında süjetli kompozisiyalar, o cümlədən də janr əlvanlığı göz qabağındadır

Səid Rüstəmin “Fəryad” (1992), “Son” (1998), “Rəssam”, “Kaman çalan qız” (2000), “Vətən sevgisi” (2009), “İlahi güc”, “Aşıqlar” (2005), “Çiməndən sonra” (2005), “Ehtizaz” (2007) və s. əsərlərində müxtəlif mənə daşıyıcılığına və bu yükə müvafiq hərəkət və plastika sahəlik etmək mümkündür. Düşündüklərini daha çox plastika dinamikasında ifadə etməyə üstünlük verən Səid Rüstəm bəzən bunu ilk baxışdan sezilən hərəkətdə, çox vaxt isə daxilə “sıxılmış” halda göstərməyə çalışır. Bu mənada əgər onun “Fəryad” (1992) əsərində kompozisiyanın dinamikliyi özünü aydın göstərsə, “Aşıqlar” (2005), “Çiməndən sonra” (2005) və “Ehtizaz” (2007) adlı kompozisiyalarda obrazların daşdığı nəhayətsiz enerji aşkarlanan plastik tutum ifadə edir... (4, səh. 15).

Müəllifin iç dünyasından qaynaqlanan dəzgah plastikası nümunələri bir qayda olaraq onun yaradıcı ruhunun durumunun göstəricisinə çevrilmişdir və onlar davamlı xarakter daşımaqdadırlar. Çox vaxt belə işlər heykəltəraşın düşüncələri ilə yanaşı, həm də gerçəkliklə tuş gəldiyi üçün onun möhtəşəm əsərlərinin uğuruna təminat rolunu oynayır. Odur ki, o, özünün fərdi yapma manerasına, anı əbədiliyə çevirmə qabiliyyətinə dayaq-təkan olan axtarışlarını bu gün də davam etdirməkdədir.

“ Heykəltəraş Səid Rüstəmin Xocalı faciəsinə həsr olunmuş “Fəryad” (1992) əsərinin şaquli biçiminin təsadüfi olmadığını müəllifin ötən əsrin ən amansız qətləminin məzmun tutumuna müvafiq gələ biləcək plastik görkəm verə bilməsi də təsdiqləyir. Belə ki, qəfil yağdı təcavüzünə bütün gücü ilə sına gərən vətənpərvərin dəhşətli ağrıyla sonsuz dözmün qovşağından göyə ucalan fiqurunda kəskin ittihamın şiddəti duyulmaqdadır...

Xocalı qətləminin bədiiləşdirilməsi heykəltəraşın yaradıcılığında geniş yer tutur. Bunu elə əsərlərinin sayı da təsdiqləyir. Belə ki,

müəllifin bir vətəndaş olaraq ifadə olunan ağrıların bədi göstəntüsü, təkca yuxarıda haqqında söz açdığımız əsərdə deyil, digər dörd əsərində də hiss olunur. Təəssüf ki, çoxdan ərsəyə gətirilən və təsirli bədi tutuma malik olan bu dörd layihə-abidənin heç biri reallaşmayıb, amma inanırıq ki, bunun nə vaxtsa baş tutacağı gün uzaqda deyil. Çünki, Azərbaycanda Xocalı qətləminin miqyasına müvafiq bədi tutumlu abidə qoyulmayıb...

Etiraf edək ki, Azərbaycan xalqının heç vaxt yaddaşından silinməyəcək bu faciənin dəhşətlərinə hamını razı sala biləcək bədi-plastik görkəm vermək elə də asan yaradıcılıq məsələsi deyil. Bununla belə düşünürük ki, Səid Rüstəmin ərsəyə gətirdiyi dörd kompozisiyanın hər birində Xocalı faciəsinin hələ də sızılı verən ağrılarına ümumi görünüşü və detalları tamaşaçıni duyğulandıracaq bədi həll tapılmışdır...

Onlardan birində üst-üstə qalanmış xocalıların obrazları müdafiə istehkamlarının əhatəsində verilmişdir. Burada şahid olanlar da var, mənfur düşməndən intiqam almaq hissi ilə yaşayanlar da. Onları müxtəlif rakurslarda təqdim edən Səid Rüstəm bununla da abidənin dairəvi baxışına imkan verən nəticə əldə etmişdir. Onları bir araya gətirən heykəltəraş şaquli kompozisiya ilə şərafli şahidlik zirvəsinə ucalanların məğrurluq rəmzi kimi qəbul olunan obrazlarını yada bilməmişdir...

İkinci kompozisiyada isə istehkamlar tək ana obrazını əhatələmişdir. İşıqlı fonda ana fiquru və onun üzərindən “asılmış” kimi görünən istehkamlar cəlbədicə görüntü yaratmışdır. Munis ana kədəri ilə sərt istehkamların yaratdığı təzad doğrudan da çox təsirli bədi-psixoloji tutumdur...

Digər bir layihə-abidə isə orijinal təqdimatı ilə diqqət çəkir. Belə ki, burada müəllif kompozisiyaya Xocalıdakı yarıuçuq tikilinin bir hissəsinə daxil etməklə abidəyə məkandan qaynaqlanan əlavə təsir gücü verməyə nail olmuşdur. Tikilinin tağı arasında görüntüyə gətirilən dörd fiqurun özünəməxsus təqdimatında mənə dolğunluğu duyulur.

Dördüncü kompozisiyada müəllifin faciəyə fərqli münasibəti görünür. Paralanmaqda olan günəşin fonunda təsvir olunan, günəşləri sönməkdə olsa da mübarizədən usanmayan insanların obrazlarında düşməne son nəfəslərinə kimi müqavimət göstərmək istəyi duyulur. Aşağıdan yuxarıya qədər davam edən və forma rəngarəngliyi ilə müşahidə olunan bu ucalıq və ən yüksəkədəki mübarizəni səmaya yönəli yumruğu bütün baş verənlərə kəskin etiraz kimi qəbul olunur.

Yaradıcılığını həm Azərbaycanda, həm də qonşu Türkiyədə davam etdirən tanınmış tişə ustası Səid Rüstəmin müstəqillik illərində yaratdığı əsərlərdə hifz olunan ovqat ifadəsinin özünəməxsus plastik görüntüsü vardır. Onun bu heykəllərdə nümayiş etdirdiyi

plastika rəngarəngliyi heç şübhəsiz, Azərbaycan heykəltəraşlığının müasir mərhələsinin inkişafına layiqli töhfə hesab etmək olar. Bu mənada “İbn Sina” (1995), “Son” (1998), “Fateh” (1999), “I Süleyman Qanuni”, “Memar Sinan”, “Alparslan Türkeş”, “Kaman çalan qız”, “Rəssam” (2000), “Dədə Qorqud” (2003), “Atatürk” (2005), “Kaman çalan” (2000), “İlahi güc” (2005), “Özüməndən qaçış” (2006), “Heydər Əliyev” (2008), “Vətən sevgisi” (2009) və s. xüsusi qeyd etmək lazımdır (1, səh. 7).

Bu əsərlərin bədi həllinin obrazların öz xalqı və bəşəriyyət qarşısında nümayiş etdirdiyi xidmətlərin ifadəsinə yönəldilməsinin həm də tamaşaçı üçün ovqatyaradıcı forma-biçimdə təqdimatı yaqın ki,

Kaman çalan qız

Vətən sevgisi

Dədə Qorqud

müəllifin iş prosesində qarşısına qoyduğu ən önəmli yaradıcı məsələlərdən olmuşdur.

Döyüş meydanlarında qazandığı uğurlara rəğmən dünyada fateh kimi tanınan II Mehmetin, Osmanlı imperiyasının ərazisini genişləndirən I Süleyman Qanunun, uzun illər Azərbaycan Respublikasına rəhbərliyi ilə ölkəsinə dünyaya tanıtmışa nail olan Heydər Əliyevin, yaratdıqları ilə dünya arxitekturasını zənginləşdirən memar Sinanın, başqalarına əsl millət sevgisi aşılamaq nümunəsi sərgiləyən Alparslan Türkeşin, bütün türk dünyasında mənalı öyüdləri ilə mənaviyyət zirvəsinə fəth etmiş Dədə Qorqudun heykəlləri həcm etibarilə zahirən nə qədər kiçik olub dəzgah heykəltəraşlığı tələblərinə cavab versə də, daşdıqları daxili enerjiyə və bədi-estetik tutumun zənginliyinə görə cəlbədicə, bütünlükdə isə çeşidli yaşantı - ovqat daşıyıcısı kimi görünür.

Fateh Sultan Mehmet

mək, bununla yanaşı onu ətrafı üçün də duyğulandırıcı ovqat qaynağına çevirmək istəyi onun "Rəssam" və "Kaman çalan qız" adlı kiçik ölçülü plastik nümunələrinin başlıca qayəsini təşkil edir. Adları ilə mahiyyət müxtəlifliyini nümayiş etdirən bu plastika nümunələrini birləşdirən məziyyət onların yaradıcılığa bağlı olan mənəvi-psixoloji tutumudur. Qeyd edək ki, Səid Rüstəmin dəzgah heykəltəraşlığı sahəsində uğurlu işlərindən sayıla biləcək "Rəssam" və "Kaman çalan qız" artıq Ankaradakı "Taurus" Ticarət Mərkəzinin qarşısında yer almaqla, paytaxta bura üz tutan yerli sakinlərinə və xarici qonaqlara estetik zövq verməkdədir (2, sah.46).

Səid Rüstəmin "Vətən sevgisi" əsəri onunla üz-üzə qalanları xəyalən iyirminci yüzilliyin əvvəllərində Türkiyədə müstəqillik uğrunda mübarizənin ağır anlarına qaytarır. Əsərdə müəllif ağsaqqal kişinin ağırlığını unutduğu mərminin ünvanına vaxtında çatdırılması niyyətini yurdunu müstəqil görmək istəyi ilə qovuşdurduğundan adi vətəndaşın bu Vətən sevgisinin ülviliyinə tamaşaçısını inandırır və onu ruhlandırır. Əli əsali, çiyini mərmili bu kişinin qətiyyətli addımında torpaqdan mənəvi

güc alması kifayət qədər duyulandır.

Heykəltəraşın ölçü baxımından kiçik, məna-məzmununa görə tamaşaçısını suallar və təzadı ovqat burulğanına salan əsərləri arasında "İlahi güc" (2005) və "Özümdən qaçış" (2006) xüsusi yeri var, desək, yanlışmarıq...

Bədii həll baxımından dekorativliyə köklənən və daxili yaşantılarınin ekstaz məqamında görüntüyə gətirilən "Özümdən qaçış"ın qəhrəmanı sözün əsl mənasında çox gözənlilməz, yalnız müəllif təxəyyülünün nəticəsi ola biləcək görkəmdədir...Yaydan çıxmış kimi görünən obrazın çöhrəsinin deformasiya olunmuş cizgiləri, onu özündən də qaçmağa məhkum edənlərdən uzaqlaşan fiqurunun qeyri-adi dinamikliyi yaqın ki, kompozisiya qəhrəmanının iç dünyasında baş verənlərin görüntüləridir. Müəllif təfsirində obrazla müqayisədə onun ətrafının çox "kiçildilmiş" – təzadı təqdim olunmasında müəyyən mənanın gizləndiyi nə qədər ehtimal kimi görünsə də, bunun həm də ovqat daşıyıcılığına yönəldilməsi qarşılığında onu "qaçış"ı şərtləndirən və bütünlükdə əsərin düşündürücülüynü şərtləndirən bədii tapıntı hesab etmək olar... (3, sah. 54)

Səid Rüstəmin "İlahi güc"ündə məna-məzmun daşıyıcısı olan obrazda elə onun forma-biçimindən qaynaqlanan məchulluq kifayət qədər sual doğurandır. Zahir cizgilərinə görə onun "özündən qaçan" adamları yaxınlığı adı gözə belə görünəndir. Heykəltəraşın müstəqil mahiyyət daşıyan əksər əsərlərində avtobiografik məqamların mövcudluğunun davamlı şəkli almasının qarşılığında "İlahi güc"ü də hərdənsə bu bədii-psixoloji ənənənin davamı kimi qəbul etmək olar... Aşağı salınmış sol əlində sinəsindən çıxarılmış ürəyini saxlayan və

yuxarı qaldırılmış sağ əli ilə isə ilahi gücü qəbul edən obraz doğrudan da tamaşaçı üçün kifayət qədər suallıdır. Qənaətimizcə, təzadlarla dolu həyatı təkə özünə tapına və qapana bildiyi emalatxanasında keçməyən heykəltəraşın, həyatda tuş gəldiklərinə tab gətirmək üçün hansı məqamdasə "İlahi güc"ə ehtiyacı olmasını nümayiş etdirməsi də həmin küskün anlarının yaşantısıdır...

“Yaradıcılığı kifayət qədər janr və mövzu rəngarəngliyi ilə seçilən Səid Rüstəmin sənət bioqrafiyasında ovqat yaradıcı süjetli relyeflər bütün mənələrdə forma-biçim orijinallığına və dərin məna-məzmun tutumuna görə diqqət çəkir. Bu duyulması mənə-məzmun dərinliyi bilavasitə plastik görüntünün mənəvi-psixoloji tutumlu ovqat dəyişkənliyi yaradılmasına kökləndiyindən bu təmas seyrçini suallar burulğanına salmaq gücündədir, desək, yanlışmarıq.

Bu relyeflər silsiləsini obrazlı şəkildə "həyat hekayətləri" də adlandırmaq olar. Tuncdan hazırlanmış bu silsilədə bəzi məqamlarda qədim tarixə müraciət olsa da, bütünlükdə burada qeyri-real və yaxud da müəllif təxəyyülünün ifadəsi olan heç bir motiv yoxdur. Heykəltəraşın müxtəlif illərdə ərsəyə gətirdiyi "And", "Adam və Həvva", "Ruhun yoxa çıxması", "İztirab", "Uğur böcəyi", "Ruhlar", "Qara gül-nəş" və s. relyeflərində insani yaşantılara-ovqat müxtəlifliyinə tutulan "bədii güzgü" duyulması fəlsəfi tutuma bələndiyindən hər elementi tamaşaçısını duyğulandırmaq gücündədir... ♦

“Müəllifin obrazların qürurverici məna-məzmun tutumunun mahiyyətini onların fəaliyyətlərində axtarması bu heykəl-kompozisiyaların mənəvi-psixoloji durumundan qaynaqlanan ifadəli siluətlərdən də görünür.

Bu mənada düşüncələrə bələnmış Dədə Qorqudun əliqopuzlu görüntüsündə, qətiyyətli baxışlarını arzularına doğru yönəldən Həydər Əliyevin qlobus üzərinə qoyulmuş əlində, I Süleyman Qanununin atın üstündəki inamlı oturuşunda, atlı II Mehmet əlinin düşmən mövqələrinə tuşlanmış vəziyyətdə, yaradıcı fikirlərini cəmləşdirməyə çalışan Sinanın memar təxəyyülünün növbəti möcüzəsi sayıla biləcək layihəni əlində tutmasında plastik ifadələr kifayət qədər duyulandır.

Bələ oxşar məziyyətləri müəllifin digər əsərlərdə də müşahidə etmək mümkündür. Peşasının məsuliyyətini hiss etmək, ona vurğunluğunu sərgilə-

Habil Əliyev

Rəssam

Ədəbiyyat

1. Z.Əliyev. "Türkiyənin azərbaycanlı heykəltəraşı Səid Rüstəmin yaradıcılıq portreti". "Mədəniyyət" qəzeti. Bakı – 2009.
2. Z.Əliyev, A.Xəlilov. "Azərbaycan İncəsənəti". Bakı – 2011.
3. V.Bağirov. "Azərbaycanda kiçik formalı heykəltəraşlığın inkişafı XX əsr". Bakı – 2004.
4. E.Məsimli. "Heykəlləşən məhəbbət": "Mədəniyyət" qəzeti. Bakı – 2014.

Резюме

Статья посвящена творчеству скульптора Саида Рустама. Отмечается, что хотя монументальные произведения занимали ведущее место в творчестве скульптора периода независимости, они базировались на его станковые работы. Поэтому сюжетные композиции, являющиеся неотъемлемой частью его богатого творчества, отличаются жанровым многообразием. Его работы "Конец" (1998), "Художник" (2000), "Девушка, играющая на меканче" (2000), "Любовь к родине" (2009), "Божественная сила" (2005), "Влюбленные" (2005), "После купания" (2005) и др. свидетельствуют о гармонии движения и пластике, данными в соответствии со смысловой нагрузкой произведения.

Ключевые слова: станковый, памятник, образ, композиция, пластика.

Summary

In the period of independence creativity of sculptor Said Rustam takes place the main monumental works, necessitate the creation of magnificent monuments in the later occurrence of the search machine is clear plastic.

Therefore, its richness clearly visible in the works topical compositions, including genre is feeling. It is possible to witness in his "Scream" (1992), "The end" (1998), "Artist" (2000), "A girl playing the violin" (2000), "Patriotism" (2009), "Divine power" (2005), "Lovers" (2005), "After a bath" (2005), "Vibration" (2007) and so on works different meaning to the carrier and this cargo on the move and plastic.

Key words: bench, statue, image, composition, plastic.